

Biografiniai romanai apie žymius iš Žemaitijos kilusius rašytojus

Arūnas VYNIAUTAS

Šiame žurnalo numeryje užbaigiame spausdinti iš Kretingos rajono kilusios, vėliau Plungėje gyvenusios, dirbusios, Vilniuje studijavusios, už dzūko ištekėjusios, Alytaus rajono Punios miestelyje daug metų mokytojavusios poetės ir prozininkės Teklės Džervienės (1932–2022) žemaitiškai parašytą novelę „Salontūm dvarė“. Tie, kas nori susidaryti realų vaizdą apie gyvenimą Žemaitijos didikų dvaruose XIX a. pab.–XX a. pradžioje, perskaitę šį kūrinį, liks maloniai nustebinti, kad taip įtaigiai, vaizdžiai tai įmanoma atskleisti žemaičių kalba.

Paskutiniaisiais dešimtmečiais Lietuvoje išleidiama daug istorinių ir meilės romanų, kuriuose pasakojama apie gyvenimą dvaruose pradedant viduramžiais, karalių dvarais, ir baigiant šių dienų didikų gyvenimo įvairiomis interpretacijomis. Dažniausiai tai užsienio rašytojų kūrinių vertimai. Iš lietuvių rašytojų daugiausiai dėmesio sulaukia šia tema išleistos Irenos Buivydaitytės, Sonatos Dirsytės, Aldonos Ruseckaitės, Kristinos Sabaliauskaitės, Ilonos Skujaitės, Nijolės Marytės Šerniūtės, Indrės Vakarės, Ginos Viliūnės knygos.

Paskutiniais metais itin populiarios šios šios lietuvių autorių knygos, kuriose pasakojamos tikros ir išgalvotos istorijos apie istorines asmenybes, dvarus ir gyvenimą juose:

* Sonata Dirsytė „Išdidumo kalinė. Nežinoma ir dramatiška Žygimanto Senojo nesantuokinės šeimos istorija“ (Vilnius: Alma littera, 2024);

* Nijolė Marytė Šerniūtė „Vilkų kampo Eliza“ (Vilnius: Slinktys, 2023);

* Skirmantė Rugsėjis „Nenuorama“ (Vilnius: Alma littera, 2023);

* Ilona Skujaitė „Karo nuotaka“ (Vilnius: Alma littera, 2023);

* Indrė Vakarė „Juodvilkie dvaras“ (Kaunas: Obuolys, 2020);

* Irena Buivydaitytė „Rožių dvaras“ (Vilnius: Alma littera, 2019);

* Kristina Sabaliauskaitė „Petro imperatorė“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2019);

* Gina Viliūnė „Imperatoriaus meilužė“ (Vilnius: Alma littera, 2016);

* Kristina Sabaliauskaitė „Silva Rerum“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2011);

* Kristina Sabaliauskaitė „Silva Rerum II“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2011);

* Kristina Sabaliauskaitė „Silva Rerum III“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2014);

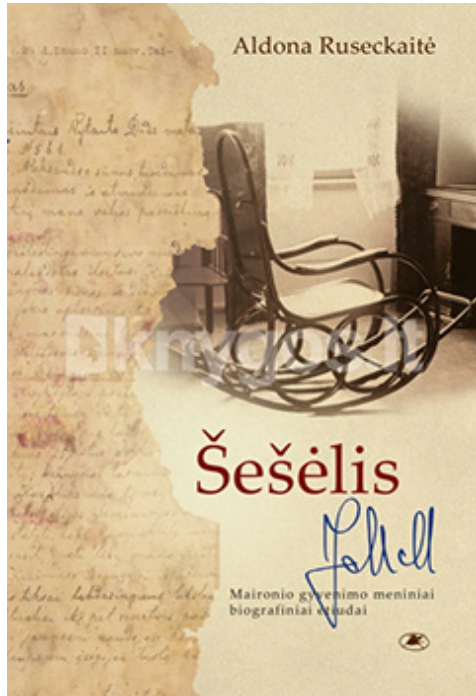
* Kristina Sabaliauskaitė „Silva Rerum IV“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2016).

Ši sąrašą reikia papildyti ir poetės, prozininkės, muziejininkės Aldonos Ruseckaitės parašytais biografiniais romanais. Jų į pateiktą sąrašą neįtraukėme dėl to, kad tai kitokio pobūdžio kūriniai – romanai, parašyti remiantis dokumentuose, laiškuose užfiksuotais faktais bei gyvų amžininkų pasakojimais, bei užrašytais jau mirusių asmenų atsiminimais.

Ši autorė knygas leidžia nuo 1995 metų. Iki dabar knygynų lentynose jų pasirodė 20. Didžiąją jų dalį sudaro poezijos leidiniai. Yra išspausdinta ir A. Ruseckaitės novelių, apysakų, romanų, tarp kurių bene didžiausio populiarumo sulaukia biografiniai. Pirmasis toks – „Šešėlis JMM. Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai“ – Vilniuje Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos buvo išleistas 2012 m. (vėliau tiražas tris kartus papildytas), o 2016 m. išspausdintas pakartotinai.

Šios autorės visus autobiografinius romanus leidžia jau minėta Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Tokių jau yra penki: be paminėto „Šešėlio“, 2015 m. išleista knyga „Žemaitės paslaptis“, 2017, 2018 ir 2021 m. išspausdinta „Dūžtančios formos. Romanas apie Vytautą Mačernį“, 2019 m. skaitytojus pasiekusi „Padai pilni vinių. Romanas apie Salomėją Nėrį, 2022 m. knygynų lentynose pasirodė du knygos „EMMI. Vinco Mykolaičio-Putino gyvenimo moterys“ leidimai bei 2023-aisiais knygynuose atsiradęs ir trečiasis tos pačios knygos leidimas, o 2024 m. išleistas dar vienas (jau šeštasis) A. Ruseckaitės biografinis romanas („Vienatvė. Rašy-

(Nukelta į 66 p.)

Aldonos Ruseckaitės knygos „Šešėlis JMM. Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai“ viršelis

tojos Onos Pleirytės-Puidienės-Vaidilutės likimo vingiai.) apie iškilias Lietuvos asmenybes.

Taigi, trimis iš šių knygų autorė maloniai paglostė žemaičių širdis – tai biografiniai romanai apie iš Žemaitijos kilusius rašytojus – Juliją Beniuševičiūtę-Žymantienę-Žemaitę, poetą, kunigą, profesorių Joną Mačiulį-Maironį bei jauniausią lietuvių literatūros klasiką Vytautą Mačernį.

„Šešėlis JMM. Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai“ – pirmasis ir tarp skaitytojų populiariausias A. Ruseckaitės biografinis romanas apie bajoriškas šaknis turinčius žemaičių rašytojus.

Žymiausias XIX ir XX a. lietuvių romantizmo poetas, „Pavasario balsų“ autorius, kunigas, Kauno kunigų seminarijos rektorius, Peterburgo dvasinės akademijos profesorius, teologijos daktaras, Kauno universiteto (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas) Moralinės teologijos katedros vedėjas, Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaras Jonas Mačiulis-Maironis (1862–1932) gimė jo tėvo administruotame Pasandravio dvare (Raseinių r.), o vėliau gyveno netoli buvusiam, jo tėvams priklausiusiam Bernotų viensėdyje (dvarelyje).

Imtis Maironio temos gana drąsus ir sudėtingas žingsnis. Kaip gimė mintis parašyti šią knygą?

„Kartą žiūrėdama į prieš muziejų sėdintį granitinių Maironio paminklą supratau, kad jis per tiek metų pavirto šalta akmenine skulptūra, tam tikra ikona. Todėl mano siekis buvo suteikti klasikui gyvybės, kad

žmonės labiau pamiltų Maironį, susidomėtų, pamatytų, kad jis buvo labai žemiškas, kad darė tas pačias klaidas, turėjo tų pačių aistrų, jį daug kas kankino, kad trško ir garbės, ir dėmesio, norėjo aukštų apdovanojimų, kad norėjo gyventi nesuvaržytas. Bet, kita vertus, jis buvo poetas, menininkas, komplikauta asmenybė, kuri savo eilėraščiuose labai kankinosi. Ši knyga tarsi bandymas suteikti klasikui dar vieną gyvenimą,¹ – yra sakiusi pati A. Ruseckaitė.

„Suteikti klasikui dar vieną gyvenimą“ autorė turėjo galimybę, nes dirbdama Maironio lietuvių literatūros muziejuje ji turėjo prieigą prie čia sukaupito ir saugomo turtingo J. Mačiulio-Maironio rinkinio. Beje, šis muziejus veikia name, kuris iki mirties priklausė poetui. Vis dėlto tai nebuvo taip paprasta. Autorė yra sakiusi, kad: „Niekada negalvojau, kad parašysiu knygą apie Maironį. Man tai atrodė tiesiog neįmanoma, nes tai yra per didelis vardas, per didelė ikona, kiekvienas lietuvis turi savo įvaizdį. Tačiau prisiskaičiau daug medžiagos apie jį, esu išsityrinėjusi mūsų archyvą, taip pat kartą atradau, kad yra ir neįtirtų dalykų. Pažvelgiau į viską labai moteriškai, nesijaučiau kalbanti iš mokslininkės ar muziejininkės pozicijų. Man labai įdomi pasirodė anksčiau neatsekta paskutinė Maironio meilės istorija. Laiškai buvo saugomi Amerikoje, turėjau galimybę juos paskaityti. Tai buvo vėlyvoji Maironio meilė, jo vidinė drama. Iš pradžių galvojau parašyti romanėlį apie senyvą poetą ir vėlyvą jo mūzą, net neminint Maironio vardo. Tačiau, pradėjusi rašyti, supratau, kad negaliu apsimesti, kad rašau ne apie Maironį. Priėmus šį sprendimą, į knygą sugulė ne tik meilės istorija, bet ir kitos Maironio gyvenimo dramos, kasdienybė, pomėgiai“².

Knygoje pasakojama apie Maironio paskutinįjį gyvenimo dešimtmetį, skaitytoją vis nukeliant ir į ankstesnį laiką. Pasiremiant dokumentais romane parodoma Maironio kaip žmogaus, menininko ir dvasininko būties drama. Jis jau yra pasiekęs savo šlovės zenitą, jis vadinamas tautos dainiumi, yra mylimas ir gerbiamas studentų, į gyvenimą išleidęs ne vieną savo sesers vaiką, tačiau... Jo pusėn skrieja kūrybos kritikų strėlės, jis patiria dvasininkų luomo ir valstybinės valdžios nemalones. Gyvenimas jau beveik nugyventas, stengtasi būti sąžiningu prieš save ir kitus, bet tikrosios laimės nepasiekta, daug kas praleista, pro daug ką prasilenkta. Kad ir kaip bebūtų, reikia išlikti tiesiam ir stipriam...

Antroji A. Ruseckaitės knyga apie iš dvarų kilu-

sus žemaičius rašytojus – biografinis romanas „Žemaitės paslaptis“ pirmą kartą išleista 2015 metais. 2023-aisiais ši 230 puslapių apimties ir tarp skaitytojų taip pat labai populiari knyga išleista pakartotinai.

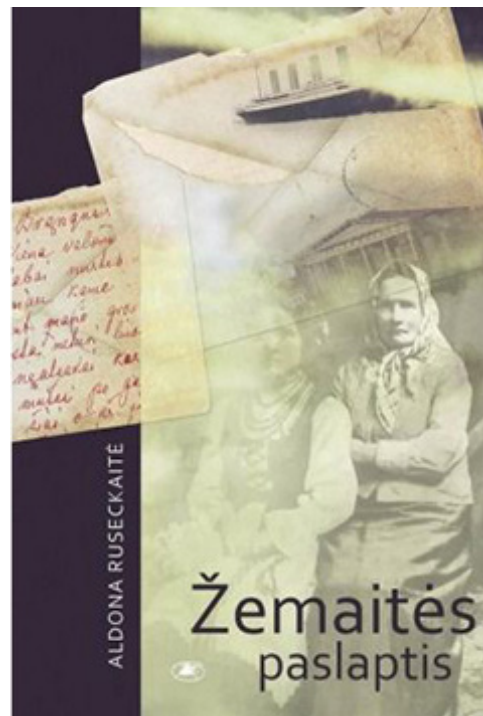
Rašytoja, visuomenės veikėja J. Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921), labiausiai žinoma Žemaitės slapyvardžiu, gimė Bukantės dvarelyje (Plungės r.) bežemių bajorų šeimoje. Būdama paauglė gyveno pas savo tetą Šėmų dvare (Telšių r.), vėliau tarnavo Džiuginėnų dvare netoli Telšių miesto, ten sutiko savo būsimąjį vyrą – dvaro eigulį Lauryną Žymantą ir 1865 m. už jo ištekėjo. Vėlesnis jos gyvenimas (iki pat 1883 m., kai įsikūrusi Kelmės rajono Ušnėnų kaime ir susipažino su kaimynų sūnumi – rašytoju, lietuvių tautinio atgimimo veikėju Povilu Višinskiu, kuris ją atvedė į literatūros kelią), buvo paženklintas didelio vargo: šeima nuolat gyveno nepritekliaje, o augo 7 vaikai, geresnio gyvenimo beišskant teko kilnotis iš vienos vietos į kitą ir daug bei sunkiai dirbti. Nepaisant to, Julija išliko stipri, po darbų vėl vakarą dažnai į rankas paimanti knygą ir besidominti tuo, kas vyksta pasaulyje. Visa tai nušviečiama viešai prieinamose jos biografijose, gyvenimo ir kūrybos aprašymuose.

A. Ruseckaitės knyga „Žemaitės paslaptis“ paremta dokumentine medžiaga apie mažai kam iki šiol žinotus rašytojos gyvenimo faktus.

Išlikę Žemaitės laišakai, amžininkų atsiminimai liudija rašytoją iki pat senatvės buvus ne tik įdomią, kūrybingą, visus lyg magnetas traukusią, bet ir gyvybingą, vidumi jauną ir, kaip žemaičiai sako, „grieko vertą“ moterį. Čia ir intriga – jos vėlyvos meilės istorija, meniškai ir gana subtiliai atskleista romane. Pasakojama istorija dramatiška, skausminga, bet kartu ir šviesi bei patraukli.

Žemaitė, jau būdama šešiasdešimties metų amžiaus, gyvendama Puziniškyje (Panevėžio r.) Petkevičių dvarelyje pas savo bičiulę rašytoją, visuomenės ir valstybės veikėją Gabrielę Petkevičaitę-Bitę ir dirbdama čia ekonomė, Gabrielės padėjėja, susipažįsta su net 30-čia metų už save jaunesniu, aukštu, garbanotu, kad ir kiek šlubčiojančiu, tačiau vidinio žavesio nestokojančiu, inteligentišku, Varšuvoje ir Gardine mokslus baigusiu, bendrauti mokėjusiu dvaro ūkvedžiu Konstantinu Petrausku. Jie susidraugauja, o bėgant laikui netikėtai abu puola į jausmų bedugnę. To ryšio net pati Žemaitė bijojo, slėpė jį nuo artimųjų, pra-

Aldonos Ruseckaitės biografinio romano „Žemaitės paslaptis“ viršelis

šė ir Konstantino jų istorijos niekam neatskleisti, iš jos gaunamus laiškus sunaikinti, bet, nepaisant visų pastangų, ši istorija mus pasiekė ir tapo biografinio romano „Žemaitės paslaptis“ pagrindine ašimi.

Rašytoja motiniškai globojo K. Petrauską, jam siūsdavo knygas, laikraščius, pačios megztus kaklaryšius, meilės laiškus. K. Petrausko laišakai lankydavo ją. Jis rašytojai, kai ji gyveno Vilniuje, siūsdavo ir pinigų batams, paltui skirtam milui nusipirkti. Konstantinui buvo brangus tas ryšys, jis didžiavosi tuo, kad toks žmogus kaip ji, rašytoja, dalinasi su juo savo džiaugsmais ir rūpesčiais, atsiliepia į jo jausmus tuo pačiu, tad saugojo Julijos laiškus. Jie susirašinėjo, dvasinis ryšys juos siejo iki pat Žemaitės mirties, nors rašytoja tą jų istoriją vertino ir gana kritiškai. Ji iš dalies ją yra aprašiusi savo komedijoje „Trys mylimos“, kurioje pasakojama, kaip tris tos pačios šeimos moteris (motiną, dukrą ir anūkę) suvedžiojo vienas ir tas pats vyras. Realiame gyvenime Žemaitės mylimasis Konstantinas Petrauskas buvo vedęs rašytojos dukrą Juzefą, bet dar prieš jų sužadėtuves buvo piršęsis ir Juzefos dukrai iš pirmosios santuokos.

Žemaitė, nors jau artimai bendravo su Konstantinu, sužinojusi, kad dukra Juzefa planuoja ištekėti už jos mylimojo, tam neprieštaravo, net ragino dukrą tekėti, nors pati su juo ryšių dar nebuvo nutraukusi. Ar apie tą jų meilę Juzefa žinojo,

(Nukelta į 68 p.)

neturima žinių, nors, reikia manyti, iškalbingas tas faktas, kad ji mamos laidotuvėse nedalyvavo.

Romano autorė šioje knygoje išryškino ir Julijos charakterio bruožus, jos pažiūras, praskleidė ano meto istorinių įvykių uždangą, papasakojo ir apie Žemaitės gyvenimą Amerikoje, jos spalvingą paskutinįjį gyvenimo dešimtmetį.

Pasak knygos autorės, „Knygoje apie Žemaitę galbūt galima išvelgti konkrečiai moterims skirtą žinutę, kad septyniadešimtmetė moteris yra gyvybinga, pilna idėjų, gyvenimo džiaugsmo, moka bendrauti su jaunimu, nepasiduoda, rašo, kuria, planuoja. Norėjosi per Žemaitę, daugiau ne kaip rašytoją, o kaip moterį, perduoti žinutę, kad dažnai mes pernelyg anksti pasenstame. Svarbu suvokti, kad niekada niekas nevelu, bet kuriame amžiaus tarpsnyje gali turėti ir svajonių, ir veiklų. Nors šioje knygoje vaizdavau įvykius, kurie vyko lygiai prieš šimtą metų, man atrodo, kad moteris, vardu Julija, greta manęs stovi čia ir dabar. Yra tiek daug dalykų, kurie ir šiandien lygiai taip pat skauda, lygiai taip pat rūpi. Nors ir galbūt kitokios dabar galimybės ir gyvenimo tempai, tačiau žmogaus prigimtis lieka ta pati. Protas gal ir gali keistis, bet širdis liks ta pati. Niekada nežinosime, kodėl įsimylėjome būtent tą žmogų.“³

2021 m., kai minėjome bajoriškas šaknis turėjusio V. Mačernio gimimo šimtmetį, skaitytojus pasiekė trečiasis A. Ruseckaitės knygos – „Dūžtančios formos. Biografinis romanas apie Vytautą Mačernį“ leidimas. Tai knyga ne apie dvarus ir ne apie jų gyvenimą, o apie kuriantį, mykintį, mąstantį, taurios sielos jauną žmogų, kurio gyvenimą sujaukė ir Amžinybėn pasiglemžė Antrasis pasaulinis karas.

Poetas gimė 4 km nuo Žemaičių Kalvarijos (Plungės r.) esančio Šarnelės kaimo stambaus ūkininko šeimoje. Kaip teigia jo biografai, polinkį kūrybai buvo paveldėjęs iš motinos, o aristokratiškumą, jautrumą, ambicingumą – iš tėvo.

Mačernių ūkis buvo didelis, žemės būta apie 140 ha, o dar miškas, taigi, galėjo būti ir dvaras, tačiau šeima gausi (išlikę dokumentai liudija, kad Vytauto mama pagimdė 13 vaikų, išaugo 7), poniškai gyvenęs, medžioklę ir puotas mėgęs tėvas mirė anksti (1938 m. jį savo paties sodyboje subadė jautis), palikdamas praskolintą ūkį ir žmoną su keliais mažamečiais vaikais. Vytautas tada mokėsi paskutinėje Telšių gimnazijos klasėje.

Aldonos Ruseckaitės knygos „Dūžtančios formos. Romanas apie Vytautą Mačernį“ viršelis

Į šį Šarnelės Mačernių ūkį 1943 m., uždarius Vilniaus universitetą, V. Mačernis sugrįžo. Bet jo mintys buvo kitur – Vilniuje, kur miesto burmistras 1943 m. rugpjūčio 12 d. jam ir jo sužadėtinei – bendrakersei istorikei Bronėi Vildžiūnaitei davė leidimą tuoktis. Jo laišakai iš Šarnelės vienas po kito skrieja Bronėi (romane ji – Stasė), Bronės – Vytautui. Dalis jų išliko. Knygos autorė, remdamasi jais, Vytauto poezija, B. Vildžiūnaitės atsiminimais, gilinasi knygoje į poeto jausmų pasaulį, jauno žmogaus dvasinius išgyvenimus, pakilimus ir atoslūgius, kūrybos psichologiją ir bando atsakyti, kodėl ta santuoka neįvyko. Šioje istorijoje akivaizdus Vytauto motinos vaidmuo, kurios neigiamos reakcijos išsigandusi Bronė paprašė Vytauto atidėti vestuves. Savo daro ir vykstantis karas, artėjantis frontas, draugų planai emigruoti. Knygoje V. Mačernis parodytas ne tik kaip mąstytojas, poetas, filosofas, bet ir kaip meilės kankinys.

***

¹ „Šešėlis JMM“, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla: <https://www.rsleidykla.lt/Knyga/el-knygos/seselis-JMM/>.

² Ruseckaitė: vaikystėje man rašymas atrodė kaip stebuklas“, *Bernardinai.lt*, <https://www.bernardinai.lt/2016-01-19-a-ruseckaitė-vaikystėje-man-rašymas-atrodė-kaip-stebuklas/>.

³ „Aldona Ruseckaitė. Žemaitės paslaptis“, *Bernardinai.lt*: <https://by.lt/NFO0e>.